

„ROZUM“ VE FILOSOFII

1.

Tážete se mne, co vše je idiosynkрасií u filosofů?... Například jejich nedostatek historického smyslu, jejich zášť i k představě rozvoje, jejich egypticismus. Domnívají se, že prokazují čest nějaké věci, zbaví-li ji historického pojmání, sub specie aeterni – promění-li ji v mumii. Vše, s čím filosofové zacházeli po tisíciletí, byly pojmové mumie; nic skutečného nevyšlo živoucí z jejich rukou. Zabíjejí, vycpávají tito páni modloslužebníci pojmu, zbožňují-li – jsou všemu na smrt nebezpeční, zbožňují-li. Smrt, proměna, stáří právě tak jako plození a růst jsou pro ně námitkami – dokonce vyvrácení. Co jest, *nebude*; co bude, *není*... Leč oni všichni věří, dokonce zoufale, ve jsoucno. Ježto však nemohou se ho zmocnit, hledají důvody, proč se jim skrývá. „Je asi zdání, šalba v tom, že nepostřehujeme jsoucna: kde vězí podvodník?“ – „Máme ho,“ křičí blažení, „smyslovost je to!“ Tyto smysly, *jež i jinak jsou nemorální*, šáli nás o pravý svět. Morálka: upustiti od klamu smyslů, od vývoje, od historie, ode lži – historie není než věrou ve smysly, věrou v lež. Morálka: odmítati vše, co věří smyslům, celé zbývající lidstvo: to vše je „dav“. Býti filosofem, býti mumii, znázorňovati monotoneismus hrobařskou mimikou! A hlavně pryč s *tělem*, touto politování hodnou idée fixe smyslů! Ztíženým všemi chybami logiky, jež existují, vyvráceným, nemožným dokonce, třebaže je dosti drzé, aby si vedlo jako skutečné!“...

2.

Vyjmám s velkou uctivostí *Heraklitovo* jméno. Odmítali dav ostatních filosofů svědectví smyslů, poněvadž ukazovaly mnohost a změnu, odmítal Heraklit jejich svědectví, poněvadž ukazovaly věci, jako by měly trvání a jednotu. I Heraklit křivdil,

smyslům. Smysly nelhou ani tak, jak se domnívali eleaté, ani jak on se domníval – nelhou vůbec. Co *uděláme* z jejich svědectví, to teprve vloží do nich lež, například lež jednoty, lež skutečnosti, substance, trvání... „Rozum“ je příčinou, že paděláme svědectví smyslů. Pokud smysly ukazují vznikání, zanikání, proměnu, nelhou... Ale v tom bude mít Heraklit věčně pravdu, že jsoucno je prázdná fikce. „Zdánlivý“ svět je svět jediný... „pravý svět“ je pouze *přilhán*...

3.

A jakými jemnými nástroji pozorování jsou naše smysly! Například nos, o němž nemluvil dosud žádný filosof s úctou a vděčností, je někdy dokonce nejdělikátnějším nástrojem, jehož lze nám používat: je s to, aby zjistil i minimální diference pohybu, kterých ani spektroskop nezjistí. Máme dnes právě jen potud vědu, pokud jsme se rozhodli *přijmouti* svědectví smyslů – pokud jsme se naučili ještě je bystřiti, ozbrojovati, domýšleti. Ostatek je zručnost, a ne – ještě – věda: minim metafysiku, theologii, psychologii, theorii poznání. *Aneb* formální vědu, nauku o značkách: jako logiku a onu použitelnou logiku, matematiku. V nich skutečnost nevyskytuje se vůbec, ani jako problém; rovněž ne jako otázka, jakou cenu vůbec má taková značková konvence, jakou je logika.

4.

Jiná idiosynkрасie filosofů je neméně nebezpečna: tkví v tom, že se zaměňují poslední věci s prvními. To, co přijde na konec – žel!, neboť nemělo by to vůbec přijíti! – „nejvyšší pojmy“, to jest nejvšeobecnější, nejprázdnější pojmy, poslední dým vypařující se skutečnosti, kladou na začátek jako začátek. Je to opět jen výraz jejich způsobu uctívání: vyšší *nesmí* vyrůstati z nižšího, *nesmí* vůbec býti *vyrostlé*... Morálka: Vše, co je prvého řádu, je *causa sui*. Původ od něčeho jiného pokládá se za námitku, za pochybu o ceně. Všechny svrchované hodnoty jsou prvořadé, všechny nejvyšší pojmy, jsoucno, bezpodmínečné, dobré, pravdivé, dokonalé – toto vše nemohlo vzniknouti, *musí*

tudíž býti causa sui. Vše to však nemůže nerovnat se sobě navzájem, nemůže býti ve vzájemném rozporu... Proto mají svůj úžasný pojem „Boha“... Poslední, nejřidší, nejprázdnější klade se jako první, jako příčina o sobě, jako ens realissimum... Že bylo lidstvu bráti vážně mozkové choroby nemocných sprádate-lů pavučin! – A zaplatilo za to draze!...

5.

– Stanovme posléze oproti tomu, kterak odlišně *my* (– pravím ze zdvořilosti *my*...) pojmáme problém bludu a zdánlivosti. Dříve vůbec pokládala se proměna, změna, vznik za důkaz zdánlivosti, za příznak, že tu asi něco je, co nás svádí na scesti. Dnes naopak vidíme potud, pokud nás nutí předsudek rozumu klásti jednotu, identitu, trvání, substanci, příčinu, věčnost, jsoucno, že jsme zapředeni v blud, *nuceni* k bludu; tak jisti jsme si po bedlivém prozkoumání, že zde je blud. Není tomu jinak než s pohyby velkého souhvězdí: u hvězd je naše oko stálým zástupcem bludu, zde naše *řeč*. Řeč náleží svým vznikem do doby nejrudimentárnějšího útvaru psychologie: vnikáme do hrubého modlářství, uvědomujeme-li si základní předpoklady metafysiky řeči, to jest *rozumu*. *Modlářství* spatřuje všude činitele a čin: věří ve vůli jako příčinu vůbec, věří v „já“, v já jako jsoucno, v já jako substanci a *promítá* víru v substanci tohoto já do všech věcí – tvoří teprve tím pojem „věci“... Jsoucno je všude vmýšleno jako příčina, *podvrženo*; z pojetí „já“ vyplývá teprve, jako odvozený, pojem „jsoucna“... Na počátku jest onen velký osudný blud, že vůle je něco, co *působí*, – že vůle je *mohutnost*... Dnes víme, že je to pouhé slovo... Mnohem později v tisícikráte osvětenějším světě uvědomili si filosofové s překvapením *určitost*, subjektivní *jistotu* v zacházení kategoriemi rozumu: vyvodili, že tyto kategorie nemohou pocházeti ze zkušenosti, – neboť veškerá empirie je s nimi v rozporu. *Odkud tedy pocházejí?* – A v Indii jako v Řecku dopustili se téhož omylu: „Jistě, že jsme již jednou byli domovem v nějakém vyšším světě (– *namísto ve světě mnohem nižším*: což by bylo bývalo pravda!), jistě, že jsme byli božskými, *neboť* máme rozum!“... Skuteč-

ně, až dosud nic nemělo naivnější přesvědčivosti než blud o jsoucnu, jak byl formulován například eleaty: vždyť důvodem proň každé slovo, každá věta, již pronášíme! I odpůrci eleatů podlehli svůdnosti jejich pojmu jsoucna: Demokrit měl jinými, vynaleznuv svůj *atom*... „Rozum“ v řeči: oh, jaký starý, vedvodný šejdíř! Obávám se, že se nezhostíme Boha, poněvadž všichni stále věříme v gramatiku...

6.

Lidé budou mi vděční, shrnu-li poznání tak podstatné, tak nové do čtyř thesů: usnadním tím porozumění, vyvolám tím odpor.

První věta. Důvody, jimiž označen „tento“ svět jako zdánlivý, odůvodňují spíše jeho skutečnost, – *jiný* druh skutečnosti je absolutně nedokázatelný.

Druhá věta. Významy, jimiž označeno „pravé jsoucno“ věcí, jsou známkami nejsoucna, *nicoty*, – „pravý svět“ byl budován z odporu ke skutečnému světu: skutečně zdánlivý svět, pokud je pouze *morálně-optickým klamem*.

Třetí věta. Bájiti o „jiném“ světě než o tomto nemá smyslu, ač-li neovládá nás pud pomlouvání, zlehčování, podezírání života: v tomto případě *mstíme* se na životě fantasmagorie „jiného“, „lepšího“ života.

Čtvrtá věta. Rozlišovati svět v „pravý“ a „zdánlivý“ svět již po způsobu Kanta (úskočného křesťana naposled –), jest jen suggestí dekadence, – příznakem *scházejícího* života. – Umělec cení si výše zdání než skutečnosti, není námitkou proti této větě. Neboť zde „zdání“ znamená skutečnost *ještě jasnou*, leč ve výběru, sesilení, opravě... Tragický umělec *není* pesimistou, – on právě přisvědčuje ke všemu problematickému, strašnému, je *dionyský*...

KTERAK „PRAVÝ SVĚT“ STAL SE POSLÉZE BAJKOU

Příběh bludu

1. Pravý svět, dosažitelný moudrému, zbožnému, ctnostnému, – jenž žije v něm, *sám jest jím*. (Nejstarší útvar myšlenky, relativně rozumné, prosté, přesvědčivé. Opsání věty „Já, Plato, jsem pravda“.)

2. Pravý svět, nedosažitelný nyní, ale slíbený moudrému, zbožnému, ctnostnému („hříšníkovi, činícímu pokání“). (Pokrok myšlenky: jest jemnější, úskočnější, nepochopitelnější – *stává se ženou*, stává se křesťanskou...)

3. Pravý svět nedosažitelný, nedokázatelný, nepřislíbitelný, ale již jako myšlený útěchou, závazkem, imperativem. (Staré slunce v pozadí, prosvítající však mlhou a skepsí; myšlenka stala se sublimní, bledou, nordickou, královeckou.)

4. Pravý svět – nedosažitelný? Na všechn způsob nedosažený. A jako nedosažený i *neznámý*. Tedy také netěšící, neosvobozující, nezavazující: k čemu mělo by nás zavazovati něco neznámého?... (Šedé jitro. První zívání rozumu. Kokrhání pozitivismu.)

5. „Pravý svět“ – myšlenka, která není již k ničemu, ani již nezavazuje, – myšlenka stavší se neúčinnou, zbytečnou, *tedy* vyvrácená myšlenka: odstraňme ji! (Jasný den; snídaně; návrat zdravého rozumu a veselosti; Platonovo rdění se studem; pekelný hluk všech svobodných duchů.)

6. Pravý svět jsme odklidili: jaký svět zbyl? Zdánlivý snad. Ó ne! *S pravým světem odklidili jsme i svět zdánlivý!* (Polední chvíle nejkratšího stínu; konec nejdelšího bludu, vrchol lidstva. INCIPIIT ZARATHUSTRA.)

Morálka, pokud *odsuzuje*, o sobě, a *ne* ze zřetelů, ohledů, úmyslů života, je specifickým omylem, s nímž nemáme míti soucitu, je *idiosynkrasii degenerovaných*, jež natropila nevýslovně mnoho škody!... My ostatní, my immoralisté naopak otevřeli jsme své srdce dokořán všelikému porozumění, pochopení, *schvalování*. Nepopíráme snadno, hledáme svou čest v tom, že *přisvědčujeme*. Stále více otvíraly se nám oči pro onu ekonomii, která ještě potřebuje a dovede využítovati všeho, co svatá zpozdilost knězova, *chorobného* rozumu knězova zavrhuje, pro onu ekonomii v zákoně života, která dokonce i z odporne specie svaťouška, kněze, ctnostného, má svůj prospěch – *jaký* prospěch? My sami však, my immoralisté jsme tu odpovědi...

ČTYŘI VELKÉ BLUDY

1.

Blud záměry příčiny s následkem. – Není nebezpečnějšího bludu než *zaměňovati následek s příčinou*: zvu jej vlastní zkázou rozumu. Nicméně náleží tento blud k nejstarším a nejmladším zvykům lidstva: jest posvěcen i mezi námi, jmenuje se „náboženství“, „morálka“. Každá věta, formulovaná náboženstvím a morálkou, obsahuje tento blud; kněží a morální zákonodárci jsou původci této zkázy rozumu. Uvedu příklad. Každý zná knihu proslulého Cornara, jenž v ní doporučuje svou skrovnou dietu jako prostředek života dlouhého a šťastného – i ctnostného. Málokteré knihy byly tak hojně čteny; teď ještě tiskne se v Anglii každým rokem v mnoha tisících exemplářů. Nepochybují o tom, že sotva která kniha (bibli, jak slušno, vyjímajíc) způsobila tolik zla, *zkrátila* tolik životů jako toto tak dobře míněné kuriosum. Důvod pro to: *záměna následku s příčinou*. Dobrý Vlach spatřoval ve své dietě *příčinu* svého dlouhého života: kdežto podmínkou dlouhého života byla neobyčejná vleklost proměny látek, nepatrná spotřeba příčinou jeho skrovné diety. Neměl na vůli jísti málo *nebo* mnoho, jeho střídmost *nebyla* „svobodnou vůlí“: onemocněl, jedl-li více. Kdo však není kaprem, nejenže dobře učiní, ale potřebuje toho, aby se *pořádně* najedl. Učenec *dnešní* doby, s rapidní spotřebou nervové síly, zahubil by se Cornarovým režimem. Crede experto.

2.

Nejvšeobecnější formule, která je podkladem každého náboženství a morálky, zní: „Čiň to a to, nech toho a toho – pak budeš šťasten! Jinak...“ Každá morálka, každé náboženství je tímto imperativem – zvu jej velkým dědičným hříchem rozumu, *nesmrtelným nerozumem*. V mých ústech mění se ona formule

v její opak – první příklad mého „přehodnocení všech hodnot“: člověk zdařilý, „šťastný“, musí jisté skutky konati a chrání se instinktivně jiných činů; vnáší pořádek, jež fyziologicky znázorňuje, do svých vztahů k lidem a věcem. Ve formuli: jeho ctnost je *následek* jeho štěstí... Dlouhý život, četné potomstvo *není* odměnou ctnosti, nýbrž ctnost sama je oním uvolňováním proměny látek, která mimo jiné má rovněž vzápětí dlouhý život, četné potomstvo, zkratka *cornarismus*. Církev a morálka praví: Pokolení, národ zahubí se neřestí a přepychem. Můj *obnovený* rozum dí: Hyne-li národ, degeneruje-li se fyziologicky, *vyplývá* z toho nepravost a přepych (to jest potřeba stále silnějších a častějších podnětů, jež zná každá vysílená přirozenost). Tento jinoch předčasně bledne a vadne. Jeho přátelé říkají: Tím je vina ta a ta choroba. Já pravím: *Že* onemocněl, *že* neodolal nemoc, bylo již výsledkem ochuzeného života, dědičného vysílení. Čtenář novin řekne: Tato strana zničí se takovou chybou. Má vyšší politika praví: Strana, která se dopustí takové chyby, je u konce – nemá již své pudové jistoty. Každá chyba v každém smyslu je následek zvrhlosti pudu, disgregace vůle: tím skoro je definováno *špatné*. Vše *dobré* je pud – a tudíž lehké, nutné, svobodné. Námaha je námitkou, *bůh* různí se typem od hrdiny (v mé řeči: *lehké* nohy prvním přívlastkem božství).

Blud nepřavé příčinnosti. Za všech dob se věřilo, že se ví, co je příčina: ale odkud jsme čerpali své vědění, přesněji, svou víru, že víme? Z oboru proslulých „vnitřních skutečností“, ze kterých dosud žádá se neosvědčila skutečnou. Věřili jsme, že jen v projevu vůle my sami jsme příčinou: domnívali jsme se, že alespoň zde příčinnost *přistihli jsme při činu*. Rovněž nepochybovalo se o tom, že všechny antecedencie jednání, jeho příčiny, dlužno hledati ve vědomí a že se v něm naleznou, hledáme-li jich – jako „motivy“: neb jinak nebyli bychom bývali svobodni v jednání, ni zodpovědni za ně. Konečně, kdo by byl popíral, že myšlenka je vzbuzena? *Že* já vzbuzuje myšlenku?... Z těchto tří „vnitřních skutečností“, jimiž, jak se zdá, příčinnost se zaručuje, skutečností první a nejpřesvědčivější je *vůle jako příčina*; koncepce vědomí („ducha“) jako příčiny a ještě později koncepce já

(„subjektu“) jako příčiny jsou pouze druhorozené, ježto příčinnost vůli byla již danou, byla *empirií*. Zatím jsme se lépe rozmýšleli. Dnes již nevěříme slovíčka z toho všeho. „Vnitřní svět“ je samý prelud a bludička: vůle je z těchto bludiček. Vůle nehýbe již ničím, nevysvětluje tedy také nic – doprovází jen události, může též chyběti. Tak zvaný „motiv“: jiný blud. Pouhý povrchový fenomen vědomí, cosi vedle činu, co spíše zakrývá antecedencie nějakého činu, než je znázorňuje. A dokonce já! Stalo se bajkou, fikcí, slovní hříčkou: naprosto přestalo mysliti, cítiti a chtít!... Co z toho plyne? Není vůbec duševních příčin! Celá domnělá empirie proto šla k řasu! *To* z toho plyne! A hezky jsme zneužívali oné „empirie“, svět jsme na ní *zbuodovali* jako svět příčin, jako svět vůle, jako svět duchů. Psychologie nejstarší a nejdéle trvajicí byla tu činna, nedělala nic jiného: veškeré dění bylo jí konáním, všechno konání důsledkem vůle, svět stal se jí mnohostí činitelů, činitel („subjekt“) podkládal se všemu dění. Člověk promítl ze sebe své tři „vnitřní skutečnosti“, to, v co věřil nejpevněji, vůli, ducha, já – vyňal nejprve pojem jsoucná z pojmu já, postavil „věci“ jako jsoucí ku svému obrazu, dle svého pojmu já jako příčiny. Jaký div, že později nalezl jen ve věcech, *co do nich vložil?* Věc sama, ještě jednou řečeno, pojem věci není než odleskem víry v já jako příčinu... I váš atom, draží páni mechanisté a fysikové, kolik bludu, kolik rudimentární psychologie zbylo ještě ve vašem atomu! Nemluvě ani o „věci o sobě“, o horrendum pudendum metafysiků! Blud o duchu jako příčině zaměněn se skutečností! A učiněn měřítkem skutečnosti. A nazván *bohem!*

4.

Blud imaginárních příčin. Vyjděmež od snu: určitému pocitu, například vyvolanému vzdáleným výstřelem z děla, podloží se později příčina (začasté celý román, v němž právě snící je hlavní osobou). Pocit trvá zatím, jistou resonancí: čeká takorůžka, až příčinný pud mu dovolí, aby vstoupil do popředí – nyní ne již jako náhoda, ale jako „mysl“. Výstřel z děla jeví se *příčinným* způsobem, ve zdánlivém převrácení časovém. Pozdější, motiva-

ce, prožívá se nejprve, často s tisícerymi podobnostmi, jež po-
hasnou jako blesk, výstřel *následuje*... Co se stalo? Představy,
vyvolané jistou okolností, byly špatně pochopeny jako její příči-
na. Ve skutečnosti jednáme za bdění právě tak. Většina našich
povšechných citů – všeliké překážky, tlaky, napětí, explose ve
vzájemné hře orgánů, obzvláště stav nervu sympatického –
vzbuzuje náš příčinný pud: chceme mít *důvod*, že se nám *tak*
a tak daří – že se nám vede špatně nebo dobře. Nestačí nám ni-
kdy konstatovati prostě okolnost, že se nám vede tak a tak: při-
pustíme tuto okolnost teprve – jsme si jí *vědomi* – až jsme jí
dali nějaké odůvodnění. Vzpomínka, která v takovém případě
bez našeho vědomí vstoupí v činnost, vyvede nahoru dřívější
stavy téhož druhu a s nimi srostlá příčinná vysvětlení – *ne* je-
jich příčinnost. Víra ovšem, že představy a doprovázející je po-
chody vědomí jsou příčinami, se vzpomínkou se rovněž vynese
na povrch. Tak vzniká *návyk* jistého příčinného vysvětlování,
jež vpravdě překáží *probádání* příčiny a dokonce je vylučuje.

5.

Psychologický výklad k tomu. Převedeme-li něco neznámé-
ho na něco známého, ulevuje to, uklidňuje, uspokojuje, skýtá
mimoto pocit moci. Neznámým je dána nebezpečí, neklid, sta-
rost – první pud směřuje k tomu, aby *odstranil* tyto trapné sta-
vy. První zásada: vysvětlení nějaké je lepší žádného. Poněvadž
jde v podstatě jen o zhostění se tísnivých představ, neběříme
právě přísně prostředky, abychom se jich zbavili: první předsta-
va, již se neznámé prohlásí za známé, blaží tak, že ji „pokládá-
me za pravdivou“. Důkaz *rozkoše* („sily“) jako kritérium pravdy.
Příčinný pud je tedy podmíněn a vzbuzen bázni. „Proč?“ má,
pokud možno, skýtatí nejen příčinu pro ni samu, nýbrž i jistý
druh příčiny – uklidňující, osvobozující, ulevující příčinu. Že
něco již *známého*, prožitého, do paměti vepsaného klade se za
příčinu, je první důsledek této potřeby. Nové, neprožité, cizí
jako příčina se vylučuje. Vyhledávají se tedy nejen vysvětlení
jako příčina, nýbrž *vybraná a vyznamenávaná* vysvětlení, vy-
světlení, jimiž se odstranil nejrychleji, nejčastěji pocit cizího,

nového, neprožitého – vysvětlení *nejvšednější*. Následek: jisté
stanovení příčin vzmáhá se stále víc, soustřeďuje se v systém
a objeví se konečně *převládajícím*, to jest vylučujícím prostě
jiné příčiny a objasnění. Bankéř, myslí stále na „obchod“, křes-
tan na „hřích“, dívka na svou lásku.

6.

*Celý obor morálky a náboženství spadá do tohoto pojetí ima-
ginárních příčin.* – „Vysvětlení“ *nepříjemných* všeobecných
citů. Tyto city závisejí na bytostech nám nepřátelských (zlých
duchách: nejproslulejší případ – mylné pokládání hysterických
za čarodějnice). Tyto city závisejí na činech, jichž nelze schvalo-
vati (cit „hřichu“, „hříšnosti“ podvržen fyziologické nevolnosti –
nalézáme stále důvody, abychom byli nespokojeni s sebou. Tyto
city jsou závislé jako tresty, jako výkupné za něco, co jsme ne-
měli dělat, čím jsme neměli *být* (v *impudentní* formě zevšeobec-
něno Schopenhauerem větou, v níž jeví se morálka tím, čím je,
pravou travičkou a osočovatelkou života: „Každá velká bolest,
ať tělesná, ať duševní, hlásá, co zasloužíme: neboť nemohla by
se nás zmocnit, kdybychom ji nezasluhovali.“ (Svět jako vůle
a představa II. 666). Tyto city jsou závislé jako následky ne-
předložených, špatně končících činů (– afekty, smysly pokládá-
ny za příčinu, za „vinné“; fyziologické strasti vyloženy jinými
strastmi jako „zasloužené“). – „Vysvětlení“ *příjemných* všeobec-
ných citů. Závisejí na důvěře v boha. Závisejí na vědomí dobré-
ho konání (tak zvané „dobré svědomí“, fyziologický stav, jenž
někdy k nerozeznání podoben znamenitému zažívání). Tyto
city závisejí na šťastném výsledku podniků (– naivní chybný zá-
věr: šťastný výsledek nějakého podniku nevnuká hypochondro-
vi ani Pascalovi nijakých příjemných všeobecných citů). Tyto
city závisejí na víře, lásce, naději – křesťanské ctnosti. – Vprav-
dě jsou všechna tato domnělá vysvětlení *následky* a takorčka
překlady libých a nelibých citů do bludného dialektu: jsme s to
doutati, protože fyziologický základní pocit je opět silný a pře-
kypující; důvěřujeme v boha, protože pocit hojnosti a síly skýtá
nám klid. – Morálka a náboženství spadají úplně do *psycholo-*

gie bludu: v každém jednotlivém případě zaměňuje se příčina a účinek; aneb zaměňuje se pravda s účinkem toho, več *věříme* jako v pravdu; anebo zaměňuje se stav vědomí s příčinností tohoto stavu.

7.

Blud svobodné vůle. – Dnes nemáme již soucitu s pojmem „svobodné vůle“: víme až příliš dobře, čím je – posud nejvykřičenějším kouskem bohoslovců za účelem, aby učinili lidstvo „zodpovědným“ v jejich duchu, to jest, *aby je učinili závislým na nich*... Podávám zde jen psychologii veškerého činění zodpovědným. Všude, kde se hledají zodpovědnosti, bývá to pud *treštění a souzení*, který hledá. Vývoj zbaví se jeho nevinnosti, převede-li se to a to bytí na vůli, na úmysly, na akty zodpovědnosti: nauka o vůli je vynalezena hlavně pro *treštění*, to jest pro *snahu shledávati vinným*. Celá stará psychologie, psychologie vůle, má svůj předpoklad v tom, že její původci, kněží, stojící v čele starých společností, chtěli si dopomoci *k právu* ukládati tresty – nebo chtěli právo k tomu zjednatí Bohu... Lidé byli pokládáni za „svobodné“, aby mohli býti souzeni, *treštění* – aby mohli býti *vinni*: *musilo* tedy každé konání býti pokládáno za *chtěné*, původ každého konání za *tkvící* ve vědomí (– čímž *nejzásadnější* penězokazectví in psychologičis učiněno principem psychologie samé...). Dnes, kdy jsme se dostali do *opačného* proudu, kdy my immoralisté čas od času snažíme se vši mocí odstraniti opět se světa pojem viny a pojem trestu a očistiti od nich psychologii, dějiny, přírodu, společenské instituce a sankce, není v našich očích radikálnějších odpůrců nad bohoslovce, kteří pokračují v tom, že s pojmem „mravního světového řádu“ otravují nevinnost vývoje „*trestem*“ a „*vinou*“. Křesťanství je metafysikou katovou...

8.

Co může bytí pouze *naší* naukou? – Že nikdo *nedává* člověku jeho vlastností, ni bůh, ni společnost, ni jeho rodiče a předkové, ni on *sám* (– nesmysl této představy, nejposléz odmítnuté,

byl jako „inteligibilní svoboda“ hlásán Kantem, snad již i Platónem). *Nikdo* není zodpověden za to, že je vůbec tu, že má takové a takové vlastnosti, že žije za těchto okolností, v tomto okolí. Osud jeho bytosti nelze odloučiti od osudu všeho, co bylo a bude. Člověk *není* následkem vlastního úmyslu, vůle, účele, s ním se *nedělá* pokus, aby bylo dosaženo „ideálu člověka“ nebo „ideálu štěstí“ nebo „ideálu mravnosti“ – jest absurdné, chce-li kdo *odvaliti* jeho bytost do nějakého účele. *My* vynalezli pojem „účele“: ve skutečnosti *chybí* účel... Člověk je nutný, je částí osudu, náleží k celku – není, co by mohlo naše bytí souditi, měřiti, srovnávati, odsuzovati, neboť to by znamenalo celek souditi, měřiti, srovnávati, odsuzovati... *Vždyť není ničeho mimo celek!* – Že není již nikdo činěn zodpovědným, že bytí nesmí bytí převedeno na nějakou *causam primam*, že svět není jednotou ani jako sensorium, ani jako „*duch*“, *to teprve je velkým osvobozením* – tím teprve je obnovena *nevinnost* vývoje... Pojem „*boha*“ byl dosud největší *námitkou* proti bytí... Popíráme boha, popíráme zodpovědnost v bohu: *tím* teprve osvobozujeme svět. –

„ZUŠLECHŤOVATELÉ“ LIDSTVA

1.

Je známo, že požadují na filosofovi, aby se stavěl *mimo* dobro a zlo – aby měl ilusi morálního soudu *pod* sebou. Tento požadavek vyplývá z názoru, jenž byl mnou poprvé formulován: že *vůbec není morálních pravd*. Morální soud má společné se soudem náboženským to, že věří ve skutečnosti, jichž není. Morálka je pouze výkladem jistých zjevů, přesněji řečeno, *nesprávným* výkladem. Soud morální, stejně jako náboženský, náleží jistému stupni nevědomosti, na kterém chybí i pojem skutečna, rozlišování mezi skutečným a smyšleným: takže „pravda“ na takovém stupni označuje samé věci, jež zveme dnes „domněnkami“. Potud morálního soudu nelze nikdy brátí doslova: neboť jako soud obsahuje vždy jen protismysl. Jako *semiotika* je však neocenitelný: zjevuje, alespoň vědoucím, nejcennější skutečnosti kultur a niter, jež *nevěděly* s dostatek, aby sebe samy „chápaly“. Morálka je pouze značkovou řečí, pouze symptomatologií: třeba již vědět, oč jde, abychom z ní měli užitek.

2.

Příklad první a docela předběžný. Za všech dob jevila se snaha „zušlechťovati“ lidi: jmenovitě toto zvalo se morálkou. Ale za tímž slovem skrývají se nejrůznější tendence. Jak *krocevní* lidské bestie, tak i *chov* určitého lidského druhu zval se „zušlechťováním“: teprve tyto zoologické termíny vyjadřují skutečnosti – skutečnosti ovšem, o kterých typický „zušlechťovatel“, kněz, pranic neví – pranic vědětí *nechce*... Zkrocení zvířete nazývati jeho „zušlechtěním“ zní v našich uších skoro jako žert. Kdo ví, co se děje ve zvěřincích, pochybuje, že se v nich šelma „zušlechtí“. Oslabí se, učiní se méně škodnou, změní se depresivními afekty strachu, bolesti, ranami, hladem v *chorobnou* šel-

mu. – Nejinak tomu se zkroceným člověkem, jež kněz „zušlechtí“. V prvních dobách středověku, když církev skutečně byla hlavně zvěřincem, podnikala se na všech stranách honba na nejkrásnější exempláře „plavé bestie“ – „zušlechťovali“ se například vznešení Germáni. Ale jak vypadal takový „zušlechtěný“, do kláštera svedený Germán? Jako karikatura člověka, jako zrůda: stal se „hříšником“, vězel v kleci, zavřeli ho mezi samé hrozné pojmy... Teď tu ležel nemocen, zbědován, k sobě samému zlomyslný: pln zášti k popudům životním, pln podezřívavosti ke všemu, co bylo ještě silno a šťastno. Zkrátka „křesťan“... Fysiologicky mluveno: v boji s bestii znemocnění *může* býti jediným prostředkem k jejímu oslabení. To uměla církev: *zkazila* člověka, oslabilo ho – leč osobovalo si, že ho „zušlechtíla“...

3.

Vezměme jiný případ tak zvané morálky, případ *chovu* určitého plemene a druhu. Nejvelkolepějším toho příkladem je indická morálka, potvrzená „zákonem Manuovým“ za náboženství. Zde vytknut úkol, aby se odchovala neméně než čtyry plemena najednou: kněžské, válečnické, kupecké a zemědělské, posléze služebné plemeno, Sudrové. Z toho vidno, že nejsme tu již mezi krotiteli zvěře: stokráté mírnější a rozumnější lidský druh je předpokladem, aby bylo možno narýsovatí jen plán takového chovu. Oddechne si, přijdeme-li z křesťanského nemocničního a žalárního vzduchu do tohoto zdravějšího, vyššího a *rozsáhlejšího* světa. Jak ubohý je „Nový zákon“ proti Manuovi, jak odporně páchne! – Než i této organisaci bylo třeba, aby byla *hroznou* – tentokráté ne v boji s bestii, leč s *jejím* opačným pojmem, s člověkem vzdorujícím kázní, se smíšencem, s Čandalou. A opět neměla jiného prostředku, aby ho zneškodnila, aby ho oslabilo, než učiniti ho nemocným – byl to boj s „velkým počtem“. Snad není, co by více odporovalo našemu citění, než tato ochranná opatření indické morálky. Třetí edikt například (Avachana-Sastra I.), edikt „o nečistých zeleninách“, nařizuje, že jedinou potravou, dovolenou Čandalům, má

býti česnek a cibule, vzhledem k tomu, že svaté písmo zakazuje dávat jim žita nebo obilnin nebo *vody* nebo ohně. Týž edikt stanoví, že voda, již potřebují, nesmí se brát ani z řek, ani z pramenů, ani z rybníků, nýbrž pouze z cest, vedoucích k močálům a z děr vzniklých šlépějími zvíře. Rovněž zapovídá se jim, aby si prali prádlo a *aby se myli* neboť vody, jež se jim z milosti povoluje, smí se používat pouze k uhasení žízně. Posléze zakázáno ženám Sudrů pomáhati ženám Čandalů při porodu, zároveň též zakázáno ženám Čandalů *vzájemně si při něm pomáhati*... – Výsledek takovéto zdravotní policie se dostavil: vražedné nákazy, ohavné pohlavní nemoci a nato opět „zákon nože“, nařizující obřezání dětí mužského pohlaví, odstranění malých studkých pysků dětem ženského pohlaví. – Manu sám praví: „Čandalové jsou výplodem cizoložství, krvesmilství a zločinu (– toť *nutný* následek pojmu chovu). Necht slouží jim za šat jen hadry s mrtvol, za nádoby rozbité hrnce, za ozdoby staré železo, za předmět bohoslužby zlí duchové; bez oddechu toulati se budou od místa k místu. Zakazuje se jim psát od levé strany k pravé a užívatí ku psaní pravé ruky: užívání pravé ruky a psaní od levé strany k pravé je vyhrazeno jen *ctnostným, čistokrevným*.“ –

4.

Tato opatření jsou dosti poučná: v nich zříme *arijskou* humanitu, naprosto neporušenou, naprosto původní – učíme se, že pojem „čisté krve“ jest opakem mírného pojmu. Oproti tomu jest jasno, ve *kterém* národě zvěčnila se zášť, Čandalova zášť k této „humanitě“, kde se stala náboženstvím, kde se stala *geniální*. Z tohoto hlediska jsou evangelia dokladem prvního řádu; ještě dokonalejším Enochova kniha. – Křesťanství, z židovského kořene a pochopitelné pouze jako rostlina této půdy, představuje *protihnutí* proti každé morálce odchovné, plemenné, privilegované: – je to *antiarijské* náboženství par excellence: křesťanství, přehodnocení všech arijských hodnot, vítězství hodnot Čandalových, evangelium, hláсанé chudým, nízkým, všeobecné vzbouření se všeho šlapaného, bídného,

znetvořeného, odstrčeného proti „plemenu“, – nesmrtelná Čandalova pomsta jako *náboženství lásky*...

5.

Morálka *chovu* a morálka *krocení* jsou sebe úplně hodny prostředky, aby se uplatnily: můžeme stanoviti za nejsvrchnější pravidlo, že *k vytvoření* morálky nutno míti bezpodmínečnou vůli k opaku. Toto jest onen velký, *příšerný* problém, o němž jsem přemýšlel nejdéle: psychologie „zušlechťovateli lidstva“. Malý a v podstatě skrovný fakt, fakt tak zvané *piae fraudis*, otevřel mi první přístup k tomuto problému: *piae fraus*, dědictví všech filosofů a kněží, kteří „zušlechťovali“ lidstvo. Ani Manu, ani Plato, ani Confucius, ani židovští a křesťanští učitelé nepochybovali nikdy o svém *právu* na lež. Nepochybovali *o zcela jiných právech*... Vyjádřeno formulí, mohlo by se říci: *všechny* prostředky, jimiž dosud lidstvo mělo býti umraveno, byly od kořene *nemorální*.